

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ТА БІЖЕНЦІВ

МАКСИМОВИЧ Роман Олегович - кандидат юридичних наук, докторант, в.о. завідувача кафедри міжнародного та європейського права факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1812-6624>

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.3.46>

У цій статті автор аналізує проблему доступу трудових мігрантів і біженців до систем соціального захисту в країнах їхнього перебування. Це питання стає дедалі актуальнішим у контексті глобалізації, збільшення міграційних потоків та частих криз, які змушують людей переміщатися з однієї країни в іншу. Основна увага приділяється правовим і практичним перепонам, що заважають цим категоріям населення реалізувати свої соціальні права. Відповідно до міжнародних стандартів, кожен має право на соціальний захист, охорону здоров'я та інші базові послуги, незалежно від їхнього статусу. Проте, на практиці ці права часто не виконуються, що ставить трудових мігрантів і біженців у вразливе становище.

Проведене дослідження показує, що однією з основних причин цієї проблеми є відсутність достатніх механізмів координації соціальних систем між країнами. Багато держав не мають укладених двосторонніх угод, які б гарантували, що права мігрантів на соціальне забезпечення будуть дотримані як у країні походження, так і в країні перебування. Це стосується таких аспектів, як пенсійне забезпечення, охорона здоров'я та виплати по безробіттю. Особлива увага приділяється країнам з низьким рівнем економічного розвитку, де мігранти часто стикаються з більш серйозними проблемами доступу до соціальних послуг. Автор також зазначає, що для вирішення цієї проблеми необхідно залучити міжнародні організації, такі як Міжнародна організація праці (МОП) та ООН, щоб створити

глобальні стандарти, що гарантують захист прав мігрантів.

Дослідження показало, що впровадження цих змін матиме позитивний вплив не лише на самих мігрантів, але й на економічну стабільність країн, які їх приймають. Мігранти становлять важливий трудовий ресурс, і забезпечення їхніх прав на соціальний захист може сприяти їхній кращій інтеграції та залученню в економічне життя. Водночас це зменшить навантаження на країни їхнього походження, оскільки багато з них часто не мають можливості забезпечити повернених мігрантів необхідними соціальними послугами. Автор підкреслює, що міжнародна спільнота має працювати над розробкою єдиного підходу до цієї проблеми, який би враховував інтереси всіх сторін.

Зібрані дані та зроблені висновки мають важливе практичне значення для національних урядів, міжнародних організацій та дослідників у галузі соціального захисту. Вони допомагають зрозуміти глибину проблеми та надають конкретні рекомендації щодо реформування соціальних систем для покращення умов життя мігрантів і біженців. Ці дані можуть бути корисними для розробки нових політик та ініціатив, спрямованих на забезпечення рівного доступу до соціальних послуг для всіх, незалежно від їхнього правового статусу чи країни перебування.

Ключові слова: трудові мігранти, біженці, права людини, соціальний захист, міжнародні стандарти.

Постановка проблеми

Проблема соціального захисту трудових мігрантів і біженців є надзвичайно актуальною в умовах глобалізації та зростання міжнародної міграції. Незважаючи на те, що кожна людина має право на соціальне забезпечення, значна частина мігрантів і біженців стикається з перешкодами в доступі до цих послуг. Відсутність належних законодавчих і координаційних механізмів між країнами призводить до того, що ці вразливі категорії людей часто залишаються без належного захисту, що поглиблює нерівність та підвищує ризики соціальної ізоляції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Багато досліджень та публікацій на тему міжнародно-правового регулювання соціального захисту трудових мігрантів і біженців знайшли своє відображення в роботах таких вчених: Т. Гнатюк, Л. Ковальчук, В. Капітан, Л. Чернюк, А. Загробська та інші.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є аналіз особливостей соціального захисту трудових мігрантів і біженців у рамках сучасних міжнародних міграційних процесів. Основна увага спрямована на виявлення проблем, пов'язаних з доступом до соціальних послуг, оцінку чинних законодавчих механізмів та формування пропозицій щодо їх покращення.

Виклад основного матеріалу

Соціальне забезпечення є основним правом людини. Проте 4,1 мільярда людей у всьому світі не мають доступу до соціального захисту, включаючи медичне обслуговування. Сюди входять мільйони трудових мігрантів, біженців та їхні сім'ї, які стикаються з серйозними правовими та практичними перешкодами в доступі до виплат соціального захисту.

Право на соціальне забезпечення мають усі члени суспільства, у тому числі трудові мігранти, біженці та їхні сім'ї. Проте вони стикаються з численними правовими та практичними перешкодами в доступі до соціального захисту. Грунтуючись на

принципах рівного ставлення та недискримінації, добре розроблені та інклюзивні системи соціального захисту та міжнародна співпраця є потужними інструментами для зменшення бідності, нерівності, соціальної ізоляції та досягнення сталого розвитку [1].

Існує багато політичних варіантів для забезпечення та підтримки прав на соціальне забезпечення в різних країнах, і МОП розробила стратегію та інструменти політичного керівництва, які можуть інформувати уряди, організації працівників і роботодавців, а також інші зацікавлені сторони в їхніх зусиллях поширити соціальний захист на мігрантів робітників і біженців.

Захист прав працівників, працевлаштованих за межами країн їхнього походження, є предметом все більшого занепокоєння в системі ООН. Існує велика кількість міжнародних документів, які визначають параметри регулювання міжнародної міграції та стандарти прав людини і трудових прав.

Кожен як член суспільства має право на соціальне забезпечення. Про це право йдеться в універсальних деклараціях ООН. Крім того, низка міжнародних трудових стандартів МОП була прийнята у сфері соціального забезпечення, які встановлюють права соціального забезпечення працівників та їхніх сімей і формулюють конкретні зобов'язання для держав-членів. Ці міжнародні документи також містять положення щодо працівників-мігрантів.

Міжнародними стандартами ООН є Загальна декларація прав людини, що підтримує загальне право на соціальний захист (стаття 22), а також важливість рівного ставлення незалежно від громадянства (стаття 2) та Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (1990 р.) [2].

Права і свободи, передбачені Загальною декларацією прав людини, застосовуються до мігрантів так само, як і до будь-якої іншої особи, так само як і положення інструментів з прав людини, які були згодом розроблені Організацією Об'єднаних Націй. Захист прав людини трудящих-мігрантів, чоловіків і жінок, та забезпечення їм рівних можливостей і ставлення до них

також закріплено в Преамбулі до Статуту Міжнародної організації праці (МОП) 1919 року та у Філадельфійській декларації 1944 року. Особлива увага приділяється трудящим-мігрантам у Декларації МОП про основоположні принципи і права у сфері праці та подальші дії (1998 р.) [3].

Все більше людей переїжджають за кордон у пошуках кращого життя та можливостей працевлаштування. Сьогодні, за оцінками, 232 мільйони людей живуть за межами своїх країн походження. Реагуючи на зростаючий попит на робочу силу з боку глобалізованих ринків праці, міжнародна міграція створює значні проблеми для мігрантів та їхніх сімей з точки зору охоплення соціальним забезпеченням.

Хоча «кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення» (Загальна декларація прав людини), в реальності, порівняно з громадянами, які все життя працюють в одній країні, мігранти стикаються з величезними проблемами у здійсненні своїх прав на соціальне забезпечення. Їм може бути відмовлено в доступі або обмежено ефективний доступ до соціального забезпечення в країні перебування через їхній статус, громадянство або недостатню тривалість періодів їхньої зайнятості та проживання. Їхній доступ може бути додатково обмежений через брак знань та усвідомлення своїх прав і обов'язків. Водночас вони можуть втратити право на соціальні виплати в країні походження через свою тимчасову відсутність.

Принцип територіальності та принцип громадянства є невід'ємними та проблемними рисами національного законодавства багатьох країн. Відсутність механізмів координації між країнами може перешкоджати мігрантам отримати доступ до програм соціального забезпечення. Більше того, там, де існують двосторонні та багатосторонні угоди про соціальне забезпечення, вони здебільшого поширюються на офіційних працівників, залишаючи незахищеними трудящих-мігрантів з нерегульованим статусом та/або тих, хто працює в неформальному секторі економіки.

Подолання труднощів, з якими стикаються трудові мігранти та їхні сім'ї у сфері

соціального забезпечення, є важливим завданням, яке потребує негайного вирішення. Міжнародна організація праці (МОП) уповноважена поширювати соціальне забезпечення на всіх, хто потребує такого захисту, як це передбачено Філадельфійською декларацією (1944) і нещодавно підтверджено в Рекомендації про мінімальні норми соціального захисту 2012 року (№ 202) та резолюції до неї.

Підхід МОП:

1. Сприяти ратифікації та застосуванню конвенцій і рекомендацій МОП, що містять стандарти, які стосуються трудящих-мігрантів та їхнього соціального захисту, зокрема, рівності у ставленні. Це означатиме, що закони про соціальне забезпечення, які регулюють як соціальне страхування, так і схеми соціальної допомоги, поширюватимуться на трудових мігрантів.

2. Підтримувати укладення угод про соціальне забезпечення (двосторонніх/багатосторонніх): договорів, які координують схеми соціального забезпечення двох або більше країн з метою забезпечення рівності у ставленні до соціального забезпечення, а також доступу, збереження та/або перенесення прав на соціальне забезпечення, використовуючи Додаток до Рекомендації 1983 року про підтримання прав на соціальне забезпечення як типову угоду для координації двосторонніх або багатосторонніх інструментів соціального забезпечення.

3. Підтримка односторонніх заходів: країни працевлаштування можуть в односторонньому порядку забезпечувати рівність у ставленні до громадян і негромадян щодо охоплення соціальним забезпеченням, а також виплати допомоги за кордоном. Крім того, країни походження можуть забезпечити базовий рівень захисту своїх громадян, які працюють за кордоном, через добровільне страхування.

4. Сприяти включенню положень про соціальне забезпечення в програми тимчасової трудової міграції або двосторонні трудові угоди, використовуючи Додаток до Рекомендації 1949 р. про міграцію з метою працевлаштування (№ 86) в якості типової угоди.

5. Підтримувати встановлення національних мінімальних рівнів соціального захисту для забезпечення базових гарантій соціального забезпечення для всіх, включаючи мігрантів та їхні сім'ї, і компенсувати відсутність координації між країнами щодо будь-якої галузі соціального забезпечення.

6. Дослідити механізми на рівні громад при впровадженні схем соціального захисту для трудових мігрантів [4].

Для забезпечення соціального захисту трудящих-мігрантів ключові принципи викладені в конвенціях і рекомендаціях МОП, які передбачають права трудящих-мігрантів та їхніх сімей на соціальне забезпечення.

Інструменти МОП у сфері соціального забезпечення:

- Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 року (№ 102) встановлює глобальні мінімальні стандарти для всіх дев'яти галузей соціального забезпечення. Частина XII Конвенції № 102 (стаття 68) присвячена рівному ставленню до іноземців, які не є резидентами країни.

- Конвенція № 118 1962 року про рівноправність у сфері соціального забезпечення встановлює принцип рівноправного ставлення до громадян і негромадян та членів їхніх сімей.

- Конвенція про збереження прав на соціальне забезпечення 1982 року (№ 157) закликає до збереження прав у процесі їх набуття, передбачаючи підсумовування страхового стажу, набутого в різних країнах.

- Рекомендація про збереження прав на соціальне забезпечення 1983 року (№ 167) містить у додатку до неї Типову угоду про координацію двосторонніх або багатосторонніх договорів про соціальне забезпечення.

Рекомендація про мінімальні рівні соціального захисту 2012 року (№ 202) встановлює чотири основні гарантії соціального забезпечення для всіх жителів і дітей: i) доступ до визначеного на національному рівні набору товарів і послуг, що становлять основну медичну допомогу, включаючи охорону материнства; ii) забезпечення базового доходу для дітей, принаймні на

визначеному на національному рівні мінімальному рівні; iii) забезпечення базового доходу, принаймні на визначеному на національному рівні мінімальному рівні, для осіб працездатного віку, які не мають можливості заробляти достатній дохід; iv) забезпечення базового доходу, принаймні на визначеному на національному рівні мінімальному рівні, для осіб похилого віку. Мігранти та їхні сім'ї повинні мати доступ до цих базових гарантій соціального забезпечення в державі, де вони проживають, а також у своїй рідній країні [4].

Трудова міграція – це складний процес, який, якщо ним правильно керувати, може позитивно сприяти загальному розвитку, забезпечуючи переваги для країн походження та призначення, працівників-мігрантів, їхніх сімей та приймаючих громад. Управління трудовою міграцією створює можливості та виклики для країн походження, транзиту та призначення, які повинні збалансувати конкуруючі проблеми та інтереси, від економічних до соціальних, екологічних та політичних. Одним із таких викликів є забезпечення доступу мігрантів до систем соціального захисту [5].

Доступ мігрантів до соціального захисту приносить багато переваг, включаючи підвищення соціальної рівності та залучення та реалізацію прав людини. Доступ також розширює здатність мігрантів максимізувати власні внески в схеми соціального захисту, що зменшує їхній соціально-економічний ризик і вразливість [6].

У сфері управління трудовою міграцією одним із основних інструментів є двосторонні угоди про трудову міграцію (BLMAs). BLMA — це домовленості між двома державами або агенціями, які детально описують конкретні обов'язки кожної із сторін і дії, які вони повинні вжити для досягнення своїх цілей управління трудовою міграцією. Концепція включає юридично обов'язкові двосторонні трудові угоди (BLA) і меморандуми про взаєморозуміння (MoU). Він включає в себе спеціальні двосторонні угоди між державними міністерствами або відомствами в країнах походження та призначення, що стосуються різних аспектів

трудової міграції, а також рамки або угоди про співпрацю, які включають трудову міграцію разом з іншими темами міграції, такими як нелегальна міграція, реадмісія, міграція та розвиток.

Керівництво Мережі ООН з питань міграції (UNNM) щодо VLMA приймає соціальний захист як один із принципів, яким слід керуватися при розробці, обговоренні та реалізації VLMA. Керівництво підтримує використання цих угод як основи для надання доступу до соціальних захистів, включаючи медичне обслуговування нарівні з громадянами країни, і полегшити перенесення виплат соціального забезпечення для працівників-мігрантів та членів їхніх сімей. Положення VLMA щодо соціального забезпечення мають бути сформульовані з точки зору рівного ставлення до національних працівників у країні призначення, включно з захистом материнства та, де це можливо, доступом до догляду за дітьми чи доглядом за утриманцями членів сім'ї та пільгами для працівників із сім'єю обов'язки.

Згідно з Керівництвом Мережі ООН з питань міграції, VLMA можуть містити положення про соціальне забезпечення, які вимагають участі національних установ соціального забезпечення. Доступ до соціального забезпечення також може бути передбачений в окремій двосторонній або багатосторонній угоді про соціальне забезпечення.

Важливо також підкреслити, що трудящі-мігранти захищені основними документами з прав людини, які застосовуються до всіх осіб, включаючи всіх мігрантів, незалежно від їхнього статусу. Виходячи з поняття рівного ставлення, трудящі-мігранти мають право на соціальне забезпечення нарівні з громадянами країни призначення. Крім того, всі трудящі-мігранти та їхні сім'ї, незалежно від їхнього статусу, повинні користуватися захистом відповідно до міжнародних трудових стандартів, встановлених Міжнародною організацією праці (МОП), якщо не обумовлено інше. Це включає рівний доступ до кількох сфер зайнятості (заробітна плата, пільги, оплачувані від-

пустки, понаднормова робота), соціальне забезпечення, податки і внески, членство в профспілках і житло.

Міжнародні трудові стандарти також передбачають рівні можливості та ставлення до трудящих-мігрантів через національну політику, надаючи державам свободу вибору відповідних методів застосування цих принципів. Ці положення реалізуються в різний спосіб: в односторонньому порядку (через національне законодавство); на регіональному або багатосторонньому рівні (через міжнародні ініціативи та зобов'язання); або на двосторонньому рівні (через угоду між країнами походження та призначення).

Соціальний захист можна широко розуміти як комплекс державних і приватних політик і програм, спрямованих на запобігання, зменшення та усунення економічної та соціальної вразливості, а також на подолання нерівності, бідності, депривації та соціальної ізоляції. Важливо зазначити, що універсального визначення соціального захисту не існує, а розуміння соціального захисту в різних країнах і регіонах різняться залежно від соціокультурного та нормативного контексту.

На оперативному рівні соціальний захист охоплює всі заходи, що передбачають виплати на основі внесків і без них, як у грошовій, так і в натуральній формі, для забезпечення захисту, спрямованого на запобігання бідності та вразливості протягом усього життєвого циклу, а також щодо основних ідентифікованих соціальних ризиків.

Як зазначено в посібнику МОМ «Захист і допомога мігрантам, вразливим до насильства, експлуатації та зловживань», вразливість може існувати на індивідуальному, сімейному/домашньому, громадському та структурному рівнях. Отже, соціальний захист має реагувати на всіх цих рівнях, щоб забезпечити всебічне охоплення, в тому числі й мігрантів [7].

Виходячи з принципів рівного ставлення та недискримінації, країнам пропонується розглянути наступні шість політичних заходів, які доповнюють один одного та підсилюють один одного:

- Поступова розбудова національних систем соціального захисту, які охоплюють трудових мігрантів і біженців;
- Підтримка ратифікації відповідних стандартів МОП та нових/переглянутих законів про соціальне забезпечення та їх конкретне впровадження;
- Укладання угод про соціальне забезпечення (bi/multi) між країнами для забезпечення перенесення виплат між країнами;
- Укладання двосторонніх угод про трудову міграцію з положеннями про соціальне забезпечення, що базуються на принципі рівного ставлення;
- Встановлення додаткових заходів щодо усунення адміністративних і практичних перешкод, з якими стикаються трудові мігранти та біженці;
- Можна також розглянути прийняття інших односторонніх заходів або механізмів, які забезпечують гнучкість у розробці схеми та надання допомоги щодо умов кваліфікації та мінімальних вимог [8].

Висновок

Соціальне забезпечення є базовим правом кожної людини, проте мільярди людей, зокрема трудові мігранти та біженці, не мають доступу до нього. Вони стикаються з правовими та практичними перешкодами, які обмежують їхній доступ до медичних послуг, соціальних виплат і захисту в країнах перебування. Це є серйозною проблемою, оскільки їхні права, гарантовані міжнародними документами, часто ігноруються або не можуть бути реалізовані.

Для розв'язання цих проблем важливо забезпечити рівне ставлення та недискримінацію в соціальних системах країн, де живуть і працюють мігранти. Міжнародна організація праці та інші організації розробили рекомендації для координації систем соціального забезпечення між країнами, що дозволить трудовим мігрантам зберігати свої права на соціальну допомогу. Ратифікація міжнародних угод, а також двосторонні та багатосторонні угоди між державами можуть значно поліпшити доступ мігрантів до соціального захисту.

Забезпечення соціального захисту для всіх є ключем до зменшення бідності та соціальної ізоляції. Рівні можливості для трудових мігрантів та їхніх сімей сприяють їхній інтеграції в суспільство, підвищують соціальну справедливість і дозволяють максимізувати їхній внесок у соціальні та економічні процеси.

Література

1. ILO Strategy on extending social protection to migrant workers, refugees and their families URL: <https://www.ilo.org/publications/ilo-strategy-extending-social-protection-migrant-workers-refugees-and-their>
2. International legal framework for migrants' social protection URL: <https://www.social-protection.org/gimi/ShowProjectWiki.action?id=3306&pid=2657>
3. International Legal Framework for the Protection of Migrant Workers URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/a/19246.pdf>
4. Social protection for migrant workers URL: <https://www.social-protection.org/gimi/gess/Media.action?id=14213>
5. Social Protection of Migrants: A thematic paper based on the Migration Governance Indicators (MGI) and the Objectives of the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration URL: <https://www.migrationdataportal.org/sites/g/files/tmzbd1251/files/2024-03/social-protection-of-migrants.pdf>
6. Enhancing social protection for migrants and populations in situations of vulnerability URL: <https://governingbodies.iom.int/system/files/en/scpf/32nd/s-32-8-enhancing-social-protection-for-migrants.pdf>
7. IOM SCPF (2023): Enhancing social protection for migrants and populations in situations of vulnerability, including internally displaced persons. S/32/8, May 2023. URL: <https://governingbodies.iom.int/scpf-theme-documents>
8. Social protection for migrant workers, refugees and their families <https://www.ilo.org/topics/labour-migration/areas-work-labour-migration/social-protection-migrant-workers-refugees-and-their-families>

Maksymovych Roman

Ph.D. in Law,

Doctoral student, Acting Head of the Department of International Law and Comparative Law, Faculty of International Relations

National Aviation University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1812-6624>

maksymovych1989@gmail.com

INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS OF SOCIAL PROTECTION OF LABOR MIGRANTS AND REFUGEES

In this article, the author analyzes the problem of access of labor migrants and refugees to social protection systems in their countries of residence. This issue is becoming increasingly relevant in the context of globalization, increased migration flows and frequent crises that force people to move from one country to another. The focus is on the legal and practical obstacles that prevent these categories of people from realizing their social rights. According to international standards, everyone has the right to social protection, health care and other basic services, regardless of their status. However, in practice, these rights are often not fulfilled, which puts labor migrants and refugees in a vulnerable position.

The study shows that one of the main reasons for this problem is the lack of sufficient mechanisms for coordinating social systems between countries. Many states do not have bilateral agreements in place to ensure that migrants' social security rights are respected both in the country of origin and in the country of destination. This applies to such aspects as pensions, healthcare and unemployment benefits. Particular attention is paid to countries with low levels of economic

development, where migrants often face more serious problems of access to social services. The author also notes that to address this problem, it is necessary to involve international organizations, such as the International Labor Organization (ILO) and the United Nations, to create global standards that guarantee the protection of migrants' rights.

The study shows that the implementation of these changes will have a positive impact not only on migrants themselves, but also on the economic stability of the countries that host them. Migrants are an important labor force, and ensuring their rights to social protection can help them integrate better and become more involved in economic life. At the same time, this will reduce the burden on their countries of origin, as many of them often do not have the capacity to provide returnees with the necessary social services. The author emphasizes that the international community should work to develop a unified approach to this problem that would take into account the interests of all parties.

The data collected and conclusions drawn have important practical implications for national governments, international organizations and researchers in the field of social protection. They help to understand the depth of the problem and provide concrete recommendations for reforming social systems to improve the living conditions of migrants and refugees. This data can be useful for developing new policies and initiatives aimed at ensuring equal access to social services for all, regardless of their legal status or country of residence.

Key words: labor migrants, refugees, human rights, social protection, international standards.